

บทบรรณาธิการ

เสรีภาพทางวิชาการ

ชัชอนันต์ สมุทวณิช*

1. ความหมายของเสรีภาพทางวิชาการ

ในอดีตความคิดเกี่ยวกับ เสรีภาพทางวิชาการไม่ค่อยจะได้รับความสนใจจากนักวิชาการ หรือผู้มีหน้าที่ในการบริหารการศึกษาของไทยเท่าใดนัก ปรากฏการณ์ที่ได้มีการสัมมนาเรื่อง บทบาทของมหาวิทยาลัยครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2509 หลังจากนั้น เสรีภาพทางวิชาการก็ได้เป็นปัญหาที่ผู้ร่วมสัมมนาและนักวิชาการคนอื่น ๆ ได้หยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันอยู่เรื่อยมา

แม้ว่าจะมีบุคคลเป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าเข้าใจถึงพื้นฐานของแนวความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการก็ตาม แต่ยังมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ยังมีความเข้าใจที่สับสน คลาดเคลื่อนอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ทัศนคติที่ว่า เสรีภาพทางวิชาการเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปกับความระส่ำระสายในวงการศึกษา หรือการมีอิสระอย่างเกินขอบเขตจนขาดความรับผิดชอบ และที่ร้ายแรงที่สุดได้แก่ ความคิดที่ว่า หากปล่อยให้คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยของไทยมีเสรีภาพทางวิชาการอย่างเต็มที่แล้ว ก็อาจจะเป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของชาติได้

เสรีภาพทางวิชาการมีความหมายใหญ่ ๆ 3 ประเด็นด้วยกัน ในประการแรกนั้น หมายถึง เสรีภาพที่คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต้องการจะมิในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น จะเป็นในรูปของการพูดหรือการเขียนก็ตาม โดยที่เขาไม่ต้องหวาดกลัวว่าจะถูกผู้บังคับบัญชาในมหาวิทยาลัย หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองนอกมหาวิทยาลัยขัดขวาง

ในความหมายรองลงมา เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงในสังคมกับสถาบันการปกครอง เสรีภาพทางวิชาการตามนัยนี้หมายถึง การที่สถาบันการศึกษาต้องการและเรียกร้องที่จะมีสิทธิที่จะวางนโยบายและระเบียบปฏิบัติการเอง โดยไม่ถูกควบคุมจากองค์การภายนอก

ประการสุดท้าย ได้แก่การเรียกร้องที่จะมีเสรีภาพในการสอนโดยปราศจากข้อจำกัดตามกฎหมาย หรือระเบียบของสถาบันที่ปราศจากเหตุผล

*ศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลัทธิแมคคาร์ธีย์ได้แผ่อิทธิพลเข้าไปในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาและได้รุกรานเสรีภาพทางวิชาการของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยเหล่านั้นอย่างมากมาย แต่แทนที่เสรีภาพทางวิชาการจะถูกทำลายลง คณาจารย์ที่ต้องการแสวงหาสัจจะทางวิชาการกลับรวมพลังกันต่อต้านอิทธิพลนั้นมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเสรีภาพทางวิชาการในสหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นข้อเท็จจริงที่ได้รับการยอมรับไม่เฉพาะแต่ในหมู่ผู้บริหารมหาวิทยาลัย แต่ได้รับการนับถือจากรัฐบาลด้วย คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยคอร์เนล ได้ร่วมกันประกาศหลักการในเรื่องเสรีภาพทางวิชาการในปี ค.ศ. 1971 ว่า

เสรีภาพทางวิชาการ คือ ความมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาและความมุ่งหมายของวิชาที่สอน ตลอดจนถึงวิธีการสอนในห้องเรียนด้วย

เสรีภาพทางวิชาการ หมายถึง ความเป็นอิสระจากการควบคุมในการแสวงหาความรู้ การวิจัย และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ทั้งในด้านการอภิปรายทางวิชาการ หรือการพิมพ์เผยแพร่ผลของการวิจัย

เสรีภาพทางวิชาการ ได้แก่ การมีอิสระในการพูด และเขียนในฐานะพลเมืองผู้หนึ่ง โดยไม่ต้องถูกควบคุมด้วยการเซ็นเซอร์ หรือระเบียบวินัย

ทั้งนี้ คณาจารย์ย่อมมีความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ในการรักษาพันธกรณีพิเศษในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของวงวิชาการ ในอันที่จะแสวงหาและนับถือสัจธรรม ในการแสดงความคิดเห็นอย่างถูกต้องและการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนในการที่จะชี้แจงให้แจ่มกระจ่างว่า การพูดสิ่งใดก็ตามเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว มิใช่กระทำไปในฐานะตัวแทนของสถาบัน

2. เสรีภาพทางวิชาการในมหาวิทยาลัยไทย

โดยปกติความหมายของการศึกษาหรือวิชาการในตัวของมันเอง ย่อมบ่งถึงความมีอิสระเสรีในการแสวงหาความรู้อยู่ด้วยแล้ว แต่ทำไมเล่าจึงมีผู้กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องมีเสรีภาพทางการศึกษา โดยเฉพาะในระดับสถาบันชั้นสูง เช่นมหาวิทยาลัย อยู่เนื่อง ๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เสรีภาพนั้นมิได้เป็นสิ่งที่ปราศจากเงื่อนไขเสียเลยทีเดียว แม้เสรีภาพนั้นจะหมายถึงการมีอำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามใจชอบโดยปราศจากการแทรกแซงของผู้อื่นก็ตาม แต่การ

ใช้สิทธิอันเกิดจากเสรีภาพนั้น ย่อมถูกจำกัดลงบ้างไม่มากนักน้อยในสังคมมนุษย์ซึ่งมีกันอยู่ร่วมกันมากมาย ฉะนั้นจึงกล่าวกันว่า เสรีภาพของปัจเจกบุคคล หมายถึง การที่บุคคลผู้นั้นสามารถกระทำการใด ๆ ได้ตามใจชอบ เว้นไว้เสียแต่ว่าการกระทำของเขานั้นจะไปมีผลบั่นทอนเสรีภาพของผู้อื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

เสรีภาพทางวิชาการ (academic freedom) ในความคิดเห็นของข้าพเจ้า เป็นเสรีภาพประเภทที่มีขอบเขตกว้างขวางเกือบจะปราศจากเงื่อนไขอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการแสวงหาความรู้ทั้งโดยการสอน และการเล่าเรียนเป็นเรื่องของการใช้ความคิด ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ไม่อาจถูกจำกัดได้ แม้ว่าอาจได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดอื่น ๆ ได้ก็ตาม

เสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขอันสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ใฝ่หาความรู้ได้มาซึ่งสัมมาทิฐิ (Right View หรือ Right Understanding) และสัมมาสังกัปปะ (Right Thought) อันเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการแห่งความเจริญทางปัญญา นักศึกษากับอาจารย์เป็นผู้ค้นหาความรู้ร่วมกัน เสรีภาพทางวิชาการย่อมหมายถึงการที่อาจารย์และนักศึกษาสามารถสอนและเล่าเรียนได้อย่างมีอิสระ ฉะนั้นเสรีภาพทางวิชาการจึงรวมเอาสิ่งสำคัญ 2 อย่างไว้ด้วยกัน คือ เสรีภาพในการสอน กับเสรีภาพในการเล่าเรียน (freedom to teach and freedom to learn) เสรีภาพในการเล่าเรียนจะมีไม่ได้ถ้าปราศจากเสรีภาพในการสอน

ปัญหาต่อไปมีว่า อะไรเล่าคือเสรีภาพในการสอน ข้าพเจ้าเห็นว่าผู้สอนแต่ละคนย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความรู้ความนึกเห็นในสาขาวิชาการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ไม่มีผู้ใดจะมาชี้ตวงจำกัดได้ว่า ความเห็นอย่างใดควรเผยแพร่ อย่างใดไม่ควรเผยแพร่ เมื่อผู้สอนเชื่อมั่นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า ได้พิจารณาเนื้อหาของความคิดเหล่านั้นมาโดยมีโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย) โดยปราศจากอคติหาอุปาทานแล้ว ผู้สอนย่อมมีอิสระในการถ่ายทอดความเห็นนั้น ไปสู่นักศึกษาได้โดยปราศจากการแทรกแซงจากบุคคลหรือรัฐ

อาจารย์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ต้องการมีความคิดเป็นอิสระ ความเป็นอิสระในความคิดเป็นสมบัติของปราชญ์ และเนื่องจากอาจารย์ที่แท้จริงมิใช่พนักงานเมือง อาจารย์จึงต้องการแสวงหาความเยี่ยงยอดทางวิชาการแต่เพียงเท่านั้น

อะไรคือหน้าที่ของอาจารย์และนักศึกษาในการแสวงหาความรู้ เพื่อก่อให้เกิดปัญญาร่วมกัน ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับพระศรีวิสุทธิโมลีที่ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาปัญญานั้น จะต้องประกอบไปด้วย ชั้น ทอน ถังต่อไปนี้เป็นสำคัญ คือ

1) สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา เป็นต้น (ตามแนวกาลามสูตร)

2) เป็นผู้คุ้มครองสัจจะ (สัจจานุรักษ์) คือยืนยันทับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของทุกฝ่ายทุกท่าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่เห็นว่าเป็นเท็จ ไม่ยินยอการยึดถือแต่สิ่งที่ตนรู้เท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

3) เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของผู้อื่นแล้ว พิจารณาเท่าที่เห็น ด้วยปัญญาตนว่า เป็นสิ่งที่มีเหตุผล และเห็นว่าผู้แสดงทฤษฎี คำสอน หรือความเห็นนั้น ๆ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียง มีปัญญา จึงเลื่อมใสรับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบความจริงต่อไป

4) นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขอคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่แก่ใจตนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริงอย่างแน่นอน จนซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ ทดลองให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

5) ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัย รีบสอบถามด้วยใจบริสุทธิ์ มุ่งปัญญา มิใช่ด้วยอหังการ มมังการ พิสูจน์เหตุผลให้ชัดเจนเพื่อให้ศรัทธามั่นคงแน่นแฟ้น เกิดประโยชน์สมบูรณ์ ตามความหมายของมัน

จะเห็นได้ว่า การที่จะเกิดปัญญาได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งได้แก่ การฟังเสียงจากผู้อื่น ซึ่งอาจมีมาจากการโฆษณา การแนะนำชักจูง การสั่งสอน และการเรียนรู้จากบุคคลเหล่านั้น (ปรโตโมสะ) นอกจากนี้ ผู้รับความรู้หรือความคิดเห็นดังกล่าว จำต้องทำใจให้แนบคาย (โยนิโสมนสิการ) มีการพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า มีการใช้ความคิดสืบสาวเรื่องราวจนตลอด มีการคิดอย่างมีระเบียบ เป็นต้น

ความเป็นอิสระทางวิชาการขึ้นอยู่กับโอกาสของทั้ง ฝ่ายอาจารย์และนักศึกษาในการแสวงหาปัญญาอย่างมีเหตุผล สัมมาทิวชีย่อมเกิดขึ้นได้จากความคิดที่มีระเบียบ แต่จะเกิดขึ้นยากหากมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากำหนดความคิดเห็นนั้น ๆ

ทั้งนี้ ย่อมหมายความว่า ไม่เฉพาะแต่อาจารย์เท่านั้นที่จะมีเสรีภาพทางการสอนได้อย่างกว้างขวาง นักศึกษาเองก็ต้องมีเสรีภาพในการเล่าเรียนเท่าเทียมกับอาจารย์ด้วย ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งในวงการศึกษาชั้นสูงของไทยในปัจจุบัน ได้แก่ การที่นักศึกษายังไม่ได้รับเสรีภาพในการเล่าเรียนเท่าที่ควร อาจารย์บางท่านยังยึดอยู่กับทัศนคติที่ว่า อาจารย์เป็นผู้ให้ และ

นักศึกษาเป็นผู้รับ มีน้อยรายที่จะเริ่มค้นการสอนด้วยความเข้าใจที่ว่า อาจารย์กับนักศึกษาเป็นผู้มีความเท่าเทียมกันทางปัญญา (intellectual equals) เมื่อตัวอาจารย์เองได้ตั้งตนว่าเป็นผู้รู้แจ้ง และทำการสอนโดยมีสมมติฐานว่านักศึกษาจะเป็นฝ่ายรับแต่อย่างเดียวแล้ว วิธีและเนื้อหาของการสอนจึงมักจะถูกกำหนดโดยทัศนคติและค่านิยมของอาจารย์แต่ผู้เดียว การถกเถียงปัญหาในเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาสังคมศาสตร์ ไม่มีขอบเขตกว้างขวางเท่าที่ควรจะเป็นไป อาจารย์มหาวิทยาลัยบางท่านยังเชื่อมั่นว่า การโต้แย้งความคิดเห็นของตนโดยนักศึกษา เป็นการแสดงความไม่เคารพนับถืออาจารย์ แทนที่จะคิดว่า ความคิดเห็นของนักศึกษานั้น ควรได้รับการเคารพไม่ยิ่งหย่อนไปจากความเห็นของตัวอาจารย์เองเช่นกัน

การที่อาจารย์ไม่ยอมรับในขั้นแรกว่า นักศึกษาเป็นผู้ที่มีความเท่าเทียมกับตัวอาจารย์ผู้สอนในทางปัญญานั้น อาจก่อให้เกิดการเผด็จการทางแสวงหาปัญญาได้ ความรู้ที่อาจารย์คิดว่าได้ให้กับนักศึกษา โดยมองนักศึกษว่าเป็นผู้ที่มีฐานะทางความเห็นด้อยกว่านั้น ทำให้ความรู้กลายเป็นลักษณะจาก authoritative เป็น authoritarian ได้โดยที่ฝ่ายอาจารย์เองอาจไม่รู้ตัวได้ง่ายมาก ข้าพเจ้าเชื่อในคำกล่าวที่ว่า “Knowledge can be authoritative but not authoritarian” เมื่อใดที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยยังไม่ยอมรับว่าทั้งตนและนักศึกษาก็เป็นเสมือนเพื่อนร่วมทางในการค้นคว้าหาความรู้แล้ว การศึกษาในมหาวิทยาลัยก็คงไร้ความหมาย ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่เข้ามาในมหาวิทยาลัยเพื่อหาความหมายของชีวิตที่แตกต่างไปจากชีวิตในสถาบันสังคมอื่น ๆ อาจารย์กับนักศึกษาจะอยู่กันคนละโลกกันต่อไป และไม่มีวันจะพบกันได้ หากอาจารย์ยังคิดว่าหน้าที่ของตนเป็นเพียงแต่ผู้ให้แต่อย่างเดียว

เสรีภาพทางการศึกษาหรือความเป็นอิสระทางวิชาการนั้น เป็นปัญหาใหญ่สำหรับประเทศที่มีประวัติการศึกษาและวิวัฒนาการทางการเมือง การบริหาร เช่น ประเทศไทย มหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทยถือกำเนิดมาจากโรงเรียนข้าราชการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์อันแน่ชัดคือการฝึกฝนเตรียมคนให้เข้ารับราชการ โรงเรียนข้าราชการในสมัยก่อนจึงเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งของรัฐ มีลักษณะการสอนและปกครอง ควบคุมไม่ผิดอะไรกับหน่วยงานของราชการหาใช่เป็นมหาวิทยาลัยตามความหมายที่แท้จริงไม่

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้บทบาทของสถาบันทางการศึกษาชั้นสูงทวีความสำคัญมากขึ้น ปัจจุบันมหาวิทยาลัยในเมืองไทยมิได้สอนแต่กฎหมาย หรือการปกครองแต่อย่างเดียว ยังมีวิชาต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาสังคมรวมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสภาพการณ์ทางสังคมของประเทศจะเปลี่ยนแปลงไป จำนวนของ

มหาวิทยาลัยจะมีมากขึ้น และขยายตัวออกไปสู่เขตชนบทแล้วก็ตาม แต่มหาวิทยาลัยของไทย ก็ยังคงอยู่ในระบบราชการ คณะจารย์ของมหาวิทยาลัยเป็นข้าราชการพลเรือน มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระเบียบวินัยตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน และในกรณีที่มีการปฏิวัติ ก็จะต้องปฏิบัติตามภายใต้คำสั่งของคณะปฏิวัติ ซึ่งมีผลเป็นกฎหมายเพิ่มขึ้นอีกด้วย

การที่มหาวิทยาลัยของไทยเป็นหน่วยงานทางราชการอย่างหนึ่งนั้น มีผลทำให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่สอนวิชาบางสาขา โดยเฉพาะสาขาสังคมศาสตร์ ไม่อาจทำหน้าที่เป็นผู้รักษาสัจจะทางวิชาการได้กว้างขวางตามที่ต้องการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญยิ่งในการที่จะช่วยให้นักศึกษาได้แสวงหาความรู้ ความจริง ความมีเหตุผลที่ชอบ แต่เมื่อมหาวิทยาลัยอยู่กับระบบราชการ รัฐบาลมักจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตของการแสวงหาความจริงอยู่เสมอ ผู้นำของมหาวิทยาลัยในระดับสูงก็ต้องคอยระแวงระวังมิให้อาจารย์ในสังกัดของตนก้าว ไปนอกขอบเขตที่ทางรัฐบาลกำหนดขีดขึ้นไว้แล้ว ข้าพเจ้าเคยประสบมามากกว่าครั้งหนึ่งว่า การอภิปรายทางวิชาการนั้นไม่ควรจะเชิญบุคคลผู้ที่ชอบวิจารณ์รัฐบาลมาพูด หรือไม่ก็ได้รับการขอร้องให้งดการอภิปรายหรือการเชิญบุคคลภายนอกมาแสดงปาฐกถาไว้ก่อน เพราะเหตุการณ์ของบ้านเมืองกำลังยุ่งยาก ทั้ง ๆ ที่ในการอภิปรายนั้นจะเป็นการค้นหาสาเหตุของปัญหาของความยุ่งยากนั้น พร้อมกับข้อเสนอด่วนว่าควรจะมีการแก้ไขความยุ่งยากที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไร ข้าพเจ้าเคยได้รับการอบรมว่าอาจารย์เมืองไทย ไม่เหมือนกับอาจารย์ที่อเมริกา ข้าพเจ้าจะไปหวังละเมอว่าจะมีเสรีภาพทัดเทียมกับอาจารย์ในต่างประเทศไม่ได้ ข้าพเจ้าคิดว่า ทักษณคติเช่นนี้เป็นภัยต่อชีวิตในมหาวิทยาลัยยิ่งนัก ด้วยข้าพเจ้าเชื่อมั่นอย่างบริสุทธิ์ใจว่า ศิลปวิทยาการเป็นสิ่งสากล ไม่ว่าจะป็นมหาวิทยาลัยในสังคมใดก็ตาม ปรัชญาทางการศึกษาอันเป็นสากลย่อมจะไม่แตกต่างกันได้เลย นั่นคือ การมุ่งที่จะช่วยให้บุคคลมีโอกาสแสวงหาปัญญาอันจะนำไปสู่การมีปรีชาญาณด้วยกันทั้งสิ้น

การสนับสนุนให้อาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีอิสระในการสอนอย่างเต็มที่ มิได้หมายความว่า จะทำให้อาจารย์ขาดความรับผิดชอบทางวิชาการ การสนับสนุนให้นักศึกษามีอิสระในการเล่าเรียน ก็มีได้หมายความว่า จะทำให้นักศึกษาขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ต้องการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการทั้ง ของอาจารย์และนักศึกษา โดยอ้างว่ากิจกรรมในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลจะมีผลเสียต่อความมั่นคงของชาติ คำกล่าวเช่นนั้นเป็นการตีขลุมและคลุมเครืออยู่มาก การที่นักศึกษาเริ่มมีความสำนึก

และต้นทิวทางการเมืองนั้น เป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมากกว่าที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติ การที่ขลุ่ยเช่นนี้ เกิดจากการสับสนในความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐบาลกับความมั่นคงของชาติ ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป ทั้งนักศึกษาและอาจารย์ที่มีความสนใจทางการเมือง และต้องการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอย่างเสรี มักจะถูกเพ่งเล็งว่าถูกมือที่สามปลุกปั่นยุยงเรื่อยมา แท้ที่จริงแล้วอาจารย์หลายคนพยายามทำบทบาทในฐานะของผู้ฝึกให้นักศึกษารู้จักคิดและไตร่ตรองตลอดจนหาทางแก้ปัญหาโดยถือหลักเหตุผลและด้วยสันติวิธีมากที่สุด แต่มหาวิทยาลัยมิใช่โรงเรียนข้าราชการ อาจารย์ที่มีมโนธรรมมีอาจทำตัวเป็นเบ้าหลอมผลิตนักศึกษาให้มีความเห็นตรงกับรัฐบาลในทุกกรณีไปได้ เมื่อกล่าวถึงความมั่นคงของชาติขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่า การทำให้ชาติมั่นคงนั้น ในบางครั้งรัฐบาลก็อาจถูกกระทบกระเทือนบ้างไม่มากก็น้อย และรัฐบาลที่ดีก็ย่อมจะยอมรับในข้อเท็จจริงข้อนี้ได้

ถ้าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต้องการที่จะเป็นผู้คุ้มครองสัจจะอย่างจริงจังแล้ว เขาก็จะต้องได้รับโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นตามความรู้สึกอันชอบธรรมของเขา ศัตรูที่สำคัญที่สุดของเสรีภาพทางวิชาการ คือ การเข้าแทรกแซงในกิจกรรมการสอนของมหาวิทยาลัยโดยรัฐ ด้วยการจำกัดขอบเขตของการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โดยเฉพาะในสมัยแห่งการปฏิวัติแล้ว ความมั่นคงของชาติมักจะถูกนำมาอ้างอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุอยู่เสมอ

3. ศัตรูของเสรีภาพทางวิชาการ

อย่างไรก็ดี ศัตรูตัวร้ายของเสรีภาพทางวิชาการ อาจเกิดขึ้นได้ภายในวงการบริหารของมหาวิทยาลัยเอง โดยที่รัฐบาลเองไม่จำเป็นต้องเข้ามาแทรกแซงโดยตรง นี่เป็นกรณีของความกลัวเกรงอำนาจของรัฐบาลจนเกินเหตุ ถึงกับริบห้ามปรามในสิ่งที่คณะรัฐบาลเองก็ไม่คิดว่าเป็นพิษเป็นภัยอะไร การที่จะพิจารณาว่าขอบเขตของการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการควรอยู่ที่ใดในเวลาที่มีเหตุการณ์พิเศษ เช่น เมื่อมีกบฏยึดการศึกษานั้น ย่อมตกอยู่ในความรับผิดชอบของผู้นำของสถาบันการศึกษา ลักษณะของผู้นำ ซึ่งได้แก่ทัศนคติ และวิจรรณญาณของเขาย่อมมีผลกระทบต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากสถาบันระดับมหาวิทยาลัยใดมีผู้นำที่ทราบซึ่งถึงอุดมคติของการศึกษาอย่างแท้จริง การพิจารณาขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการในกรณีที่เกิดเหตุการณ์พิเศษ เช่นว่านี้ ก็จะเป็นไปโดยมีเหตุผล

อย่างไรก็ตามเหตุที่มหาวิทยาลัยตกอยู่ภายใต้ระบบราชการมาเป็นเวลานาน ได้มีส่วนช่วยสร้างกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีทัศนคติที่ยึดเอาแบบวิธีและกฎข้อบังคับทางราชการเป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิตภายในมหาวิทยาลัย ผู้บริหารมหาวิทยาลัยบางคนยังต้องการปกครองอาจารย์โดยไม่ต้องการให้อาจารย์แสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งกับผู้บังคับบัญชา และถ้ามีการขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับอาจารย์บ่อย ๆ ผู้บริหารมักจะมองว่า เขากำลังประสบกับปัญหาอย่างร้ายแรงในการบริหารงาน นั่นคือ การที่เขาไม่อาจจะควบคุมอาจารย์ที่ขึ้นตรงต่อเขาได้ และเริ่มที่จะใช้ระเบียบวินัยของข้าราชการเป็นเครื่องมือในการขจัดข้อขัดแย้งเหล่านั้น แท้ที่จริงการขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็นระหว่างผู้บริหารมหาวิทยาลัยและคณาจารย์นี้ มิใช่ปัญหาแต่อย่างใด หากเป็นสัญลักษณ์ที่ดีของการบริหารงานของสถาบันการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์และลักษณะงานที่มีความแตกต่างไปจากองค์กรอื่น ๆ ทัศนคติดังกล่าวมานี้ เกิดจากความเข้าใจผิดในบทบาทของผู้บริหารมหาวิทยาลัยและบทบาทของอาจารย์เอง ผู้บริหารงานของมหาวิทยาลัยบางคนเคยกล่าวอยู่เสมอว่า เขาไม่อาจจะปกครองอาจารย์ในคณะได้ สิ่งที่เป็นปัญหาก็คือ ความคิดเห็นของผู้บริหารมหาวิทยาลัยผู้นั้นเองที่ต้องการจะปกครองอาจารย์ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยจะถูกปกครองในลักษณะการเดียวกันกับที่ข้าราชการกรมการปกครองหรือข้าราชการตำรวจ หรือทหาร ถูกปกครองหาได้ไม่ เนื่องจากบทบาทของเขากับบทบาทของข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ ไม่เหมือนกัน

ดังนั้น สิ่งแรกที่เราจะต้องทำการเข้าใจร่วมกัน ได้แก่ ความเห็นร่วมกันในเรื่องบทบาท และหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย เรายอมรับว่า อาจารย์เป็นข้าราชการ แต่เราจะต้องตั้งคำถามต่อไปว่าเขาเป็นข้าราชการประเภทใด ผู้พิพากษาก็เป็นข้าราชการมิใช่หรือ แต่เหตุใดความเป็นข้าราชการของผู้พิพากษาจึงมีลักษณะพิเศษไปจากความเป็นข้าราชการของข้าราชการประเภทอื่น ๆ เหตุใดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการตุลาการ ผู้พิพากษาเป็นผู้รักษาความยุติธรรม อาจารย์เป็นผู้รักษาัจธรรม และผู้ประศาสน์การ ตำรวจเป็นผู้รักษากฎหมาย ทหารเป็นผู้ป้องกันประเทศ บทบาทของแต่ละฝ่ายแตกต่างกัน ความแตกต่างกัน ในความเหมือนกันนี้จำเป็นที่จะต้องพิจารณาอย่างถ่องแท้ เพื่อช่วยให้ข้าราชการแต่ละฝ่ายสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบของเขาให้ดีที่สุด

ในการนี้ คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยควรจะได้ประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันว่า ในสภาพการณ์ที่ผิดปกติเช่นปัจจุบันนี้ ฐานะและบทบาทอันดั้งเดิมของผู้สอนในมหาวิทยาลัยจะถูกกระทบกระเทือน และเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด แทนที่จะคอย

ตรวจตราระแวงระวังว่าอาจารย์คนใดจะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองไปในทางที่วิจารณ์นโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐบาลและต้องคอยห้ามปรามกันอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้าพเจ้าเชื่อว่า อาจารย์มหาวิทยาลัยที่ทำการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองคงจะไม่วิจารณ์รัฐบาลอย่างหลับหูหลับตาเป็นแน่ ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะได้เปิดปากพูดหรือไม่เท่านั้นเอง ถ้าปากเขาต้องถูกปิดแน่นอนอยู่แล้ว ผู้ใดเล่าจะทราบว่าเขาคิดเห็นอย่างไร และคิดอย่างไรเหตุผล

ความเกรงกลัวอำนาจรัฐบาลจนเกินกว่าเหตุนี้ได้นำไปสู่การจำกัดความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ของนักศึกษาเป็นอย่างมาก ผู้บริหารมหาวิทยาลัยบางคนห้ามนักศึกษาไม่ให้จัดการอภิปราย หรือการสัมมนาที่เกี่ยวกับการเมืองทั้ง ๆ ที่สถาบันของตนสอนวิชาการปกครอง ฉะนั้นศัตรูของเสรีภาพทางวิชาการจึงมีได้อยู่ที่การแทรกแซงของรัฐบาลแต่อย่างเดียว ข้อเท็จจริงที่น่าเศร้าสลดมีอยู่ว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยบางกลุ่ม ได้จำกัดเสรีภาพในการสอนและการแสดงความคิดเห็นอย่างสุจริตใจเสียเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นมิได้มีความซื่อซึ้งในคุณค่าของเสรีภาพมากพอ หรืออาจเป็นด้วยว่า เขาต้องการแสวงหาสิ่งที่พึงใจในท่านอื่น ซึ่งมีไม่ใช่เรื่องของวิชาการก็เป็นได้ ข้าพเจ้าจึงไม่แน่ใจว่า เมื่อมหาวิทยาลัยได้แยกออกมาเป็นอิสระแล้ว เสรีภาพทางวิชาการในมหาวิทยาลัยไทยจะมีมากขึ้น ด้วยเหตุที่ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบัน ทางด้านรูปแบบ ครอบงำโดยจิตใจของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยยังคงถูกรอบงำด้วยความปรารถนาในตำแหน่งหน้าที่มากกว่า ความต้องการเป็นครูผู้ทำการสอนข้อเท็จจริงในสังคมแล้ว ความหวังที่จะให้เสรีภาพทางวิชาการเกิดขึ้นและแพร่ขยายออกไปนั้นก็เห็นจะเลื่อนลงเต็มทน เมื่อกล่าวถึงปัญหานี้ ข้าพเจ้านึกขึ้นได้ว่า เคยได้ฟังอาจารย์มหาวิทยาลัยบางคน บ่นว่าปัจจุบันนี้นักศึกษาไม่ค่อยให้ความนับถืออาจารย์เท่าที่ควร ข้าพเจ้าสังเกตและได้ฟังนักศึกษาหลายคนบ่นในทำนองเดียวกันว่า ปัจจุบันนี้อาจารย์ไม่ค่อยจะมีความเป็นครูมากเท่าที่ควร ถ้ากล่าวเช่นนั้นหมายความว่า นักศึกษาเริ่มมองเห็นว่าอาจารย์บางท่านพูดหรือสอนอย่างหนึ่ง แต่กลับปฏิบัติตัวอีกอย่างหนึ่ง ความผิดหวังนี้ทำให้นักศึกษาจำนวนไม่น้อยเริ่มเสื่อมศรัทธาในตัวผู้สอน ช่องว่างระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาจึงมีมากขึ้นเป็นลำดับ

เมื่อพูดถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐ ข้าพเจ้าอยากจะบอกบรรดาท่านผู้มีอำนาจทางการเมืองว่า ท่านได้มองบทบาทของอาจารย์และนักศึกษาที่มีความสนใจในกิจการบ้านเมืองผิดไปมาก ท่านชอบกล่าวหาว่า นักศึกษาที่วิจารณ์รัฐบาลตกเป็นเครื่องมือของพวกคอมมิวนิสต์. นี่หมายความว่าเราจะตกอยู่ในสมัยแมคคาร์ธีย์ตลอดชั่วกาลนานหรืออย่างไร

แนวความคิดเรื่องเสรีภาพทางวิชาการนี้ เกิดจากปรัชญาทางเสรีนิยม (Liberalism) ที่ว่าความคิดของมนุษย์นั้น ย่อมมีอิสระในตัวของมันเองอย่างสมบูรณ์ (freedom of thought) การมีอิสระในความคิดจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในสังคมอย่างกว้างขวาง เรียกได้ว่า ก่อให้เกิดตลาดความคิดเห็นอันเสรี (free market place of ideas)

การมีความคิดเห็นอันเสรีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมที่ต้องการความก้าวหน้า การจำกัดความคิดเห็นของบุคคลอาจเป็นสิ่งที่ทำให้ความเจริญของสังคมต้องหยุดชะงัก ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าความคิดเห็นใหม่ๆ นั้น อาจเป็นการตั้งปัญหาถามหรือทำลายความเชื่อ หรือทัศนคติเก่าๆ ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของสังคมซึ่งได้รับการยอมรับ และยึดถือกันอยู่เป็นเวลานาน ความคิดใหม่ ย่อมเป็นศัตรูกับความคิดเก่าที่แพร่หลายอยู่แต่เดิม ฉะนั้น การปิดโอกาสไม่ให้มีการแสดงความคิดเห็นที่ผิดแผกแตกต่างไปจากของเดิมอาจเป็นการเหนี่ยวรั้งความก้าวหน้าของสังคมที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอก็ได้

เราลองคิดถึงเรื่องความเชื่อสมัยโบราณที่ว่าโลกเรานี้แบน และผู้มีอำนาจทั้งทางการปกครองและการศาสนาได้ยึดถือในความเชื่อดังกล่าว การที่บุคคลคนหนึ่งทำการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์แล้วประกาศความเชื่อใหม่ขึ้นมาว่า โลกเรานี้กลม นับว่าเป็นการทำลายล้างสิ่งที่สังคมได้เคยเชื่อดีมาตลอด เคยมีตัวอย่างปรากฏมาแล้วว่านักวิทยาศาสตร์คนสำคัญต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรงในการที่เขาแสดงความเห็นตรงกันข้ามกับความเห็นของพวกพระในยุโรป ต้องถูกประนามว่าเป็นคนไร้ศาสนา เป็นคนมีบาป และจำเป็นต้องถูกกำจัดเสีย เพราะเป็นภัยต่อสังคม

เราลองนึกถึงปราชญ์กรีกผู้ยิ่งใหญ่ คือ โสกราตีส ผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่าได้ทำการสั่งสอนกุลบุตรชาวเอเธนส์ไปในทางที่ผิด เป็นการลบหลู่ประเพณีเดิม เพราะโสกราตีสสอนให้คนรู้จักคิด และมีความคิดที่เป็นอิสระ โสกราตีสอ้างถึงความมีอิสระที่จะคิด ฉะนั้นเขาจึงควรที่จะมีอิสระในการที่จะสอนด้วย โสกราตีสแย้งผู้ที่กล่าวหาเขาว่า เขาพยายามมอมเมาจิตใจของบุตรหลานของเอเธนส์ ว่าเขาถือเป็นหน้าที่ที่จะเผยแพร่ความเห็นตามที่เขามีอยู่ตามพันธกรณีต่อพระเจ้าเป็นเจ้า และในการนี้รัฐก็จะได้รับประโยชน์จากความคิดเห็นของเขาด้วย

โสกราตีส เป็นบุคคลแรกในประวัติศาสตร์เท่าที่เรารู้ ซึ่งบดบังเสรีภาพทางความคิดเห็น โสกราตีสเข้ามาคือ ตัวอย่างของพระพุทธรเจ้า ซึ่งได้ประกาศศาสนาในรูปของปรัชญาใหม่ ที่มีโลกทัศน์ที่แตกต่างไปจากลัทธิดั้งเดิม ที่คนส่วนใหญ่ในชมพูทวีปกำลังยึดถืออยู่ในขณะนั้น

เรื่องเหล่านี้ชี้ให้เราเห็นว่า ความคิดเห็นใหม่ ๆ นั้นจะถูกต่อต้านจากพลังเก่าของสังคม อยู่เสมอ และถ้าไม่มีการแพร่หลายของแนวความคิดต่าง ๆ แล้ว สังคมมนุษย์ก็คงเป็นสังคม ที่อยู่คงที่

แนวความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการโดยตรง เกิดขึ้นในยุโรปก่อนที่อื่น มหาวิทยาลัย Helmstadt, Seiden และ Heidelberg ได้แถลงนโยบายที่จะให้มหาวิทยาลัย เป็นสถานที่ซึ่งจะให้บรรยากาศในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการได้อย่างเต็มที่ในปี ค.ศ. 1574, 1575 และ 1652 ตามลำดับ Francis Bacon เรียกร้องให้มีการค้นคว้าหาความจริง ด้วยการทดลอง (experimental inquiry) โดยปราศจากอคติส่วนตัวและทางศาสนาในข้อเขียน ชื่อ Advancement of learning ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1605 ต่อมาเมื่อลัทธิเสรีนิยมได้แพร่หลายใน ยุโรปและอังกฤษ ฐานะของเสรีภาพทางวิชาการก็เริ่มเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ

เสรีภาพทางวิชาการมักจะได้รับบ่อนทำลายเมื่อถูกคุกคาม และยิ่งถูกคุกคามมากเท่าไร พลังที่จะช่วยประคับประคองให้เสรีภาพนั้นคงอยู่ก็ยิ่งจะทวีกำลังมากขึ้นเท่านั้น ในสหรัฐอเมริกา ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นระยะเวลาที่เสรีภาพทางวิชาการถูกระทบกระเทือนมากที่สุด โดยเฉพาะในสมัยของลัทธิแมคคาร์ธี (Mackathyism) ซึ่งมีการตั้งข้อสงสัยอย่างเกินเหตุว่าผู้ใด ก็ตามที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ สมัยนั้นชาวอเมริกันตื่นตระหนกในการ แผ่อำนาจของกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์มาก และเมื่อจีนตกอยู่ในความควบคุมของพวกคอมมิวนิสต์จีน คนจีนผืนแผ่นดินใหญ่ซึ่งตั้งรกรากอยู่อเมริกาก็ถูกเพ่งเล็งว่ามีจิตใจจงรักภักดีกับจีน คอมมิวนิสต์ นักวิทยาศาสตร์ผู้สามารถที่เป็นคนจีนหลายคนถูกบีบบังคับให้ออกนอกประเทศ ในจำนวนนี้มีนักนิวเคลียร์ฟิสิกส์คนหนึ่งต้องเดินทางกลับไปสู่ผืนแผ่นดินใหญ่ด้วยความจำใจ ตีบทว่าปีหลังจากนั้นนักนิวเคลียร์ฟิสิกส์ผู้นี้ได้กลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าของฝ่ายคอมมิวนิสต์ไป เขาได้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยค้นคว้าสร้างพลังปรมาณูให้กับจีนคอมมิวนิสต์ จนปัจจุบัน ประเทศนั้นสามารถผลิตระเบิดปรมาณูได้ เมื่อจีนคอมมิวนิสต์ทำการทดสอบปรมาณูเป็นผล สำเร็จ สหรัฐอเมริกาจึงได้ค้นพบว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังโครงการสร้างพลังปรมาณูนั้น แท้ที่จริง เป็นคนจีนซึ่งเคยศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา ได้เคยร่วมงานทางการผลิตอาวุธนิวเคลียร์กับนัก วิทยาศาสตร์อเมริกัน แต่ได้ถูกขับไล่ออกจากอเมริกาโดยที่เจ้าตัวไม่ต้องการจะกลับไปประเทศ จีนเลย นับว่าเป็นความสูญเสียที่ประมาณค่ามิได้ และความสูญเสียนี้ได้เกิดขึ้นเพราะลัทธิ แมคคาร์ธีโดยแท้

ท่านไม่เคยคิดบ้างหรือว่า นักศึกษานั้นอาจเป็น asset ของรัฐบาลเช่นกัน ท่านเคยคิดทบทวน คุ้มบ้างหรือไม่ว่าการที่ท่านได้สนับสนุนผู้นำนักศึกษาบางคน ให้ความเอ็นดู และใช้ให้เขาหาข่าว ความเคลื่อนไหวของอาจารย์และเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเองนั้น ท่านได้ช่วยวงการนักศึกษา หรือ ท่านได้ทำลายพลังความคิดสร้างสรรค์ ข้าพเจ้าใคร่วิงวอนต่อท่านผู้นำทั้งหลายว่าขอให้ท่านมี สายตาไกลที่จะมองดูว่าใครเป็นใครในวงมหาวิทยาลัยของเรา ท่านมีความนับถืออาจารย์และ นักศึกษาที่ตั้งท่านเป็นผู้สอดแนมสืบข่าวคราวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในทางแสดงความคิดเห็นใน มหาวิทยาลัย แค่นั้น? บุคคลเหล่านี้ควรแก่การยกย่องนับถือ เชิดชู และให้บำเหน็จความ ชอบหรือไม่ เขามีความซื่อสัตย์ต่อวิชาความรู้ของเขามากน้อยเพียงใด ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าท่าน ผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้ใด ย่อมต้องการความเห็นและข้อวิจารณ์การปฏิบัติงานของท่านจากผู้ที่มีความสุจริตใจ ท่านได้เลือกฟังเสียงที่หวานชื่นกับท่าน แต่ไม่จริงใจ และไม่ถูกต้องต่อความเป็นจริง หรือท่านจะเลือกฟังเสียงที่อูจระะกายหูของท่านบ้าง

ข้าพเจ้าขอฝากข้อคิดทั้งหมดนี้ให้ท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยทุก ๆ ฝ่าย การเปลี่ยนแปลงฐานะของมหาวิทยาลัยจากเดิมมาเป็นทบวงอิสระมีความหมายอะไรต่อท่านบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อท่านที่เป็นอาจารย์ ท่านต้องการเสรีภาพทางวิชาการหรือไม่ และท่านได้ กระทำการอย่างไรบ้างเพื่อให้ได้มาหรือรักษาเสรีภาพเช่นว่านี้ไว้ ข้าพเจ้ามีความเชื่อว่าการที่ บุคคลคนหนึ่งเป็นทาสแต่จิตใจของเขามีความเป็นอิสระนั้น ยิ่งดีเสียกว่า ผู้ที่ตัวเป็นไทแต่ใจ เป็นทาสมากนัก

